

Sodobnost nekoč

Nasprotno pa ravno vladajoči krogi še danes dosledno odrekajo meščanskim ženam enakopravnost in dostop v vse službe in na vsa odgovorna mesta. Za nje obstaja tedaj še v lastnem okolju odpor moža proti težnjam žene po enakopravnosti, dočim se delavski ženi v okviru delavskega razreda praviloma ni treba več boriti proti takim predsodkom. Ostala pa je delavski ženi borba za dosego enakih delovnih pogojev, kakor jih uživa mož pri delu v tovarnah, t. j. za enako visoke mezde, dalje za enako in glede njene posebne konstrukcije, še večjo zaščito, kakor jo uživa delavec, pred prekomernim izkoriščanjem. Ta borba delavk pa je sestavni del borbe delavskega razreda za izboljšanje ekonomskega položaja in jo vodi ves delavski razred, ne pa morda kako posebno delavsko žensko gibanje za ženske pravice.

Vito Kraigher, *Žena v industriji in obrti v Sloveniji*

Vojaška okupacija Trsta po italijanski vojski je imela večje posledice za Primorje, vso Goriško in celo za velik del Kranjske, kakor pa je to kdorkoli od Slovencev pričakoval. Ob Soči so Slovenci kompaktno naseljeni že več stoletij. Načela velike francoske revolucije, ki so se začela plaho uveljavljati v naših krajih šele v nemirnem letu 1848., to je po preteku celega pol stoletja, so povedla tudi slovenski narod v Avstriji v boj za njegove osnovne narodne in jezikovne pravice. Med Slovenci se je pojavilo nekaj novega, česar doslej sploh niso poznali: politične organizacije. Goriški Slovenci so imeli svojo politično organizacijo od l. 1870. dalje v svojem političnem društvu "Soča", ki se mu je kasneje pridružilo še katoliško politično društvo "Sloga". Politična organizacija jim je dala tudi politične liste: "Soča", "Glas", "Primorec", "Gorica", "Primorski list", "Novi Čas", "Goriški list", slednjič tudi še "Kmetški Glas", kot glasilo gibanja malih goriških agrarcev. Tik pred vojno so izhajale v Gorici tudi odlične slovenske revije, napredna "Veda" in socialistični „Naši Zapiski“, ki prvotno v Ljubljani (1902) in na Kranjskem niso mogli dobiti nobene slovenske tiskarne, ker so

bile le-te bolj ali manj monopol vladajočih političnih strank, bodisi liberalne ali pa klerikalne. V Gorici so se tiskale poleg tega še številne leposlovne knjige, zlasti prevodi iz drugih slovanskih jezikov.

Albin Prepeluh, *Pripombe k naši prevratni dobi*

Petomajske volitve so še v posebni meri pritegnile našo pozornost na hrvaško politično življenje. Še posebej smo se zavedli solidarnosti, ki nas veže s Hrvati. Marsikaj nas je seveda motilo ali nam bilo vsaj tuje. Posebno nas je pred dobrim letom presenetila "Gospodarska sloga". Upravičeno. Morda ni nobena stvar tako pokazala visoke stopnje hrvaškega narodnega gibanja kakor prav "Gospodarska sloga", poskus samostojne gospodarske politike hrvaškega narodnega gibanja oziroma hrvaške kmečke stranke, ki je njegova nosilka. V državnopravnem položaju, v katerem je z nekaterimi drugimi jugoslovanskimi narodi tudi hrvaški narod, pomenja tak poskus pač nekaj velikega. Poskus "Gospodarske sloge" pa ni vzbudil samo občudovanja; bila so tudi deljena mnenja glede uspešnosti in končnih učinkov njenega dela. Ali bo "Gospodarski slogi" res uspelo dvigniti cene živini – preko te njene akcije se je javnost prvokrat seznanila z "Gospodarsko slogo" – ali ne, to je bilo zelo sporno vprašanje. Spričo poskusa "Gospodarske sloge" so se vzbujali tudi načelni pomisleki. Padlo je geslo: kmečka avtarkija! In v dnevnikih se je pojavila vest, da dr. Maček poziva hrvaške kmete, naj zopet sejejo lan in sade konopljo ter si sami izdelujejo obleke. Hrvaška romantika? ali odkrito povedano: reakcionarnost?, tako smo se spraševali.

Joža Vilfan, *Kmečka avtarkija*

Če prideš po daljnem prebivanju v tujini domov v Ljubljano, srečaš zopet stare, znane obraze, naletiš na čudne rodove intelektualcev, ki živijo ob kavarniških mizah in z zaskrbljenimi obrazi razpravljajo o samih "velikih" problemih. Tako si ti ljudje, obsojeni v življenje naše tesne dežele, umetno razširjajo svoj delokrog preko vse zemlje in vseh ljudi ter si složno krepijo zavest o svoji pomembnosti; ti se pa začudeno oziraš po vseh teh domačih in vendar že tujih stvareh, želiš si, da bi se s prvim vlakom odpeljal nazaj, odkoder si prišel, tja, kjer so vse

stvari bolj jarko osvetljene, pa mečejo tudi močnejše sence v tiste globine, do katerih ne prodreš niti v desetih letih. Vsakokrat, kadar sem se pripeljal iz Prage na počitnice, sem se ves razbolel ob stiku z našim življenjem. Ta neznosna letargija, ta čudni vzduh, ki spremeni vsak zvok v top, nedoločen šum, odsotnost vsake žive, polne reakcije na impulze vsakdanjosti, to ti požene naravnost paničen strah v kosti, če pomisliš, da boš moral nekega dne ostati za vedno pod to stekleno streho, izpod katere nekdo počasi, počasi izsesava zrak. Na srečo me je ta strah minil v trenutku, ko je bilo to pač potrebno, čutil sem, da sem še bolj zakoreninjen v tem malem življenju, pa tudi, da sem dobil za vse naše dogajanje realnejši pogled in neko merilo.

Franc Šturm, *Na razpotju*

Predstavniki vseh treh strank, napredne, klerikalne in socialistične, so mi očitali, da nisem politik. Imeli so v nekem smislu prav. Bistvo politike je stremljenje po moči, stremljenje po vladanju drugih in stremljenje po ekonomičnem blagostanju. Kdor tega nima, ni politik. In v tem smislu so imeli vsi strankarji s svojim očitanjem prav. Nikdar nisem stremel po vladanju drugih in nikdar nisem usmeril svojega političnega dela v pridobivanje ekonomičnih dobrin. Nekako trivialno sem bil to izrazil že kmalu potem, ko sem dobil vpogled v praktično politiko na omejenem ozemlju Goriške in med strankami, ki niso predstavljale bogve kako visokega intelekta in moči. Menda l. 1897. sem dejal, če se ne motim, dr. Antonu Gregorčiču, da ni za politika človek, ki pri svojem političnem delu ne išče pridobitve premoženja ali ugodnega položaja. Človek, ki mu manjka ta individualistični motiv, ki nima te nagonske sile, ne more priti do veljave, če pa si jo po naključju konjunktura pridobi, ne more trajno vzdržati svoje politične pozicije. Ta moj izrek so kmalu nato v političnem boju pri razkolu na Goriškem zelo trivialno izrabljali proti meni politični nasprotniki, češ: Poglejte si ga, sam pravi, da je gonilna sila politike egoizem; egoizem ga vodi! Je pa to le ozkosrčno izhodišče za ocenitev politike.

Henrik Tuma, *Moja izpoved*

Po dolgih mesecih sem se naposled vendarle vrnil, mnogim v veliko žalost in le malokaterim v veselje. Vendar – vrnil sem se

z vsemi prelepimi sanjami, ki jih vsak človek sanja v dolgih mesecih daleč z doma ... In samo zavoljo teh bedastih sanj, obnavljanih vsak večer z obupno vztrajnostjo in doslednostjo, se je moglo zgoditi, da so me tako lepo in s toliko pozornostjo sprejeli ... Javno me je pozdravil zdanji narodni poslanec. V levici je držal majhen listič, na katerem je bržkone imel napisan svoj govor. Zbal sem se, da bo pozdrav kratek in nevažen, ker je bil listič majhen. Govor pa je bil dolg in lep, in še lepše so bile misli v njem. Obraz mu je sijal in bil je zadovoljen ter srečen. Govoril je z velikim navdušenjem o tem majhnem delu našega toliko in toliko milijonskega naroda. Govoril je o novih smereh in novih poteh življenja, o velikih, vsestranskih načrtih, kakor na gospodarskem tako na kulturnem "polju", kakor bi vedel, da me zelo veseli, kadar slišim, da ta "polja" dobro uspevajo. O kulturi je dejal, da se je ta prelepa panoga našega narodnega življenja osvobodila vseh spon; da se bo zdaj kakor škrljanček nad preorano njivo spomladi dvignila visoko pod nebo.

Miško Kranjec, *Vrnil sem se*